

بررسی تأثیر شبکه‌ی اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

دکتر احمد شعبانی^۱، فیروزه مهدیه نجف‌آبادی^۲

چکیده

مقدمه: فن‌آوری اطلاعات و توسعه اینترنت در جوامع علمی و تحقیقاتی موجب دگرگونی‌های گسترده‌ای شده و استفاده از فن‌آوری مزبور فعالیت‌های علمی پژوهشگران را تحت تأثیر قرار داده است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر شبکه اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد بوده است.

روش بررسی: این مطالعه از نوع پیمایشی بوده، جامعه مورد مطالعه در این پژوهش اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. نتایج به وسیله نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد: میزان استفاده از اینترنت در جامعه مورد بررسی مطلوب بوده، از بانک‌های اطلاعاتی بیشترین استفاده صورت گرفته، تأثیر بهره‌جویی از اینترنت بر فعالیت‌های پژوهشی جامعه‌ی علمی بالا بوده و هدف از بهره‌وری از اینترنت روزآمد کردن اطلاعات تخصصی بوده است.

نتیجه‌گیری: در رابطه با پرسش‌ها و پاسخ اعضای هیأت علمی، استفاده از اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی و فعالیت‌های پژوهشی اعضای تأثیر قابل توجهی داشته، به نحوی که بهره‌جویی از شبکه‌ی مزبور در تألیف و ترجمه‌ی مقاله، همکاری در طرح‌های پژوهشی، و بهره‌مندی از پایان‌نامه‌های تحصیلی قابل ملاحظه می‌باشد.

نوع مقاله: تحقیقی

واژه‌های کلیدی: اینترنت؛ تکنولوژی اطلاعات؛ رفتارسنجی

وصول مقاله: ۸۳/۱۲/۲۳ اصلاح نهایی: ۸۵/۲/۹ پذیرش مقاله: ۸۵/۱۱/۱۶

مقدمه

تاریخچه‌ی پژوهش‌های مربوط به بررسی رفتار اطلاع‌یابی، با توجه به پژوهشی با عنوان «بررسی میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز» مشخص گردید؛ از فن‌آوری اطلاعات به میزان قابل توجهی در انجام فعالیت‌های پژوهشی مانند تألیف، ترجمه‌ی مقاله و پایان‌نامه استفاده می‌شود، لیکن بهره‌جویی از این فن‌آوری در حوزه‌ی فعالیت‌های

در عصر حاضر که جوامع علمی، از امکانات ارتباطی گسترده‌ای بهره‌مند هستند، این توقع به وجود می‌آید که پژوهشگران و محققان دانسته‌های خود را روزآمد نموده، به هر ترتیب از توان اطلاعاتی موجود چاپی و الکترونیکی استفاده نمایند. یکی از مسیرهای دستیابی سریع و آسان به اطلاعات علمی استفاده از اینترنت و امکانات متنوع آن می‌باشد. منابع اطلاعاتی به هر گونه مدرک چاپی یا الکترونیکی دارای اطلاعات که برای پاسخگویی قابل دسترس باشد، گفته می‌شود (۱ و ۲).

۱. دانشیار علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان (نویسنده‌ی

Email: shabania@edu.ui.ac.ir

مسوول)

۲. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و کتابدار دانشگاه آزاد

اسلامی واحد نجف‌آباد

شد با استفاده از روش پیمایشی تأثیری را که شبکه اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد داشته، مورد بررسی قرار گیرد و موانع موجود در دستیابی به شبکه ارزیابی گردد.

روش بررسی

تحقیق حاضر کاربردی از دسته مطالعات توصیفی و جامعه‌ی آماری شامل اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد (اعم از قراردادی، پیمانی، رسمی - آزمایشی، رسمی - قطعی، نیمه وقت یا تمام وقت) بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه (حاوی ۲۱ سوال بسته و ۲ سوال باز) بود. روایی پرسشنامه با روش محتوایی و نظرخواهی از استادان و صاحب‌نظران نسبت به تهیه و تنظیم پرسشنامه تعیین گردید. پایایی پرسشنامه با Cronbach Alfa بیش از ۷۵ درصد مورد تأیید قرار گرفت. از مجموع ۱۳۵ پرسشنامه‌ی توزیع شده، ۹۷ پاسخ‌نامه معادل ۷۱/۵ درصد جامعه‌ی پژوهش جمع‌آوری شد. استخراج نتایج با استفاده از نرم افزار SPSS انجام یافت، همچنین برای رسم نمودارها از نرم افزار Harvard Graph استفاده شده است.

یافته‌ها

از بررسی مشخصات فردی جامعه‌ی آماری آشکار شد که سهم جنسیت اعضای هیأت علمی، آقایان ۷۶/۳ درصد، سهم دارندگان مدرک کارشناسی ارشد ۸۱/۴ درصد، و مرتبه‌ی مربی در بین اعضای هیأت علمی ۸۰/۴ درصد به منزله‌ی موارد نسبت به دیگر شاخص‌ها تلقی می‌شود. همچنین استخدام رسمی - آزمایشی معادل ۳۶/۱ درصد و دارندگان مدرک فنی - مهندسی ۴۷ درصد جامعه‌ی آماری است که بیشترین حد مقادیر کمی را در بردارد.

پژوهشی مانند شرکت در سمینارهای داخلی و خارجی، تألیف و ترجمه‌ی کتاب بسیار ناچیز تلقی شده است. مشکلات عمده در بهره‌جویی از تکنولوژی را کمبود امکانات مرتبط به فن‌آوری اطلاعاتی، سرعت کم‌بازایی، قطع شبکه، نیاز به آموزش و کمبود وقت ذکر کرده‌اند (۳).

در پایان نامه‌ی «بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات» این نتیجه به دست آمد که اکثریت جامعه مورد بررسی، روزآمد کردن اطلاعات را به منزله‌ی نخستین انگیزه جستجوی اطلاعاتی ذکر کرده‌اند (۱).

پژوهشی با عنوان «رفتارهای اطلاع‌یابی پژوهشگران مراجعه‌کننده به World wide web از طریق تماس با شبکه‌های جهانی اینترنت مستقر در دانشگاه تربیت مدرس» نشان داد که مهمترین هدف و انگیزه محققین در بهره‌جویی از اینترنت دستیابی به اطلاعاتی است که در منابع چاپی و محلی یافت نشده، همچنین اهم موانع در دستیابی به اطلاعات وب جهانگستر، ترافیک شبکه، نامناسب بودن خطوط ارتباطی، و در نتیجه پایین بودن سرعت دسترسی به اطلاعات می‌باشد (۴).

Davis نشان داد که در جامعه‌ی مورد بررسی ۲۵ درصد از فهرست کتابخانه، ۲۴ درصد از پایگاه‌های اطلاعاتی کتاب‌شناختی، ۱۸ درصد از مجلات و ۱۱ درصد از شبکه‌ی وب و ۲۲ درصد از سایر منابع بهره‌برده‌اند (۵).

تحقیق Wales نشان داد که بیشترین افراد جامعه مزبور از اینترنت برای کسب اطلاعات به جای منابع چاپی کتابخانه بهره‌برده و بر دسترسی به کتابخانه از طریق اینترنت به ویژه برای دسترسی به مجلات الکترونیکی تمام‌متن تأکید دارد (۶).

از آنجا که فن‌آوری اطلاعات تأثیر ژرفی بر پژوهش و پژوهشگران ایرانی به جای گذاشته، در این تحقیق سعی

که گستره ی موضوعی استفاده از اینترنت برای جامعه دانشگاهی کشور بسیار متنوع است. اما در خصوص پرسش مربوط به تأثیر اینترنت بر فعالیت های پژوهشی (از مجموع ۹۷ پاسخ دریافت شده از جامعه ی آماری) مشخص شد؛ ۴۵ نفر معادل ۴۶/۴ درصد تأثیر اینترنت بر فعالیت های پژوهشی خود را «زیاد» ذکر کرده و ۴۲ نفر معادل ۴۳/۳ درصد این تأثیر را «خیلی زیاد» بیان نموده اند. بر این مبنا بهره جویی از اینترنت بر رفتار اطلاع یابی اعضای هیأت علمی تأثیر مطلوبی دارد (جدول ۱).

پاسخ گویان در پاسخ به پرسشی که مربوط به تعیین نوع منابع اطلاعات مورد جستجو بود به میزان ۸۸ نفر معادل ۹۰/۷ درصد از اینترنت بهره جسته و فقط ۳ نفر معادل ۳/۱ درصد از دیسک نوری به منزله منبع اطلاعاتی استفاده نموده اند که این خود بیانگر نفوذ ابزار اطلاعات در جامعه ی دانشگاهی کشور محسوب می شود. در پاسخ به سوال مربوط به فعالیت های پژوهشی با بهره جویی از اینترنت، آشکار گردید که تألیف و ترجمه مقاله معادل ۲۸/۲ درصد، همکاری در طرح های پژوهشی ۱۷/۲ درصد، تهیه و تدوین پایان نامه های تحصیلی ۱۶ درصد می باشد. از داده های کمی مزبور آشکار می شود

جدول ۱: توزیع فراوانی تأثیر اینترنت بر فعالیت های پژوهشی اعضای هیأت علمی

میزان تأثیر	مقادیر کمی	فراوانی	درصد
خیلی کم	۲	۲	۲/۱
کم	۷	۷	۷/۲
متوسط	۱	۱	۱
زیاد	۴۵	۴۵	۴۶/۴
خیلی زیاد	۴۲	۴۲	۴۳/۳
جمع	۹۷	۹۷	۱۰۰

اینترنت استفاده می کنند بر این اساس آشکار می شود که میزان استفاده کاربران از اینترنت در سال های اخیر به مرور رو به توسعه بوده است.

یکی از مواردی که در حوزه اینترنت بر پژوهش تأثیر گذاشته میزان استفاده کاربران از اینترنت می باشد، که برحسب جدول ۲، تعداد ۵۱ نفر معادل ۵۲/۶ درصد (که حدود نیمی از جامعه آماری تلقی می شوند) روزانه از

جدول ۲: توزیع فراوانی و درصد میزان استفاده اعضای هیأت علمی از اینترنت

میزان استفاده	مقادیر کمی	فراوانی	درصد
یک بار در روز	۵۱	۵۱	۵۲/۶
یک تا دوبار در هفته	۲۰	۲۰	۲۰/۶
یک تا دوبار در ماه	۱۱	۱۱	۱۱/۳
موارد دیگر	۱۵	۱۵	۱۵/۵
جمع	۹۷	۹۷	۱۰۰

جدول ۳ نشان می دهد که میزان خدمات مورد استفاده از منابع الکترونیکی و اینترنت و امکانات آن حدود ۳۵/۴ درصد از بانک های اطلاعاتی و ۳۰/۲ درصد از پست الکترونیکی بوده است.

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد خدمات مورد استفاده اعضا هیئت علمی

خدمات	مقادیر کمی	فراوانی	درصد
پست الکترونیکی (E-Mail)	۵۷	۳۰/۲	
بانک های اطلاعاتی	۶۷	۳۵/۴	
وب جهانگستر (World wide web)	۴۲	۲۲/۲	
کنفرانس های علمی	۱۹	۱۰/۱	
پروتکل انتقال فایل (FTP)	۱	۰/۵	
تل نت (Telnet)	۱	۰/۵	
سایر موارد	۲	۱/۱	
جمع	۱۸۹	۱۰۰	

جامعه نیازمند آمادگی تجهیزاتی و روانی است، به عبارتی فرهنگ استفاده از اینترنت به عنوان فن آوری اطلاعات فراهم گردد. در این زمینه در جامعه علمی ایران نیز برای این دگرگونی باید برنامه های مختلفی تدارک شود. برحسب جدول ۴ مهمترین عوامل و موانع استفاده از اینترنت، هزینه ی بالا معادل ۳۵/۵ درصد و نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت معادل ۱۷ درصد تلقی شده، بنابراین مشکل اصلی کاربران، هزینه بالای استفاده و نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت می باشد.

در پاسخ به پرسش مربوط به هدف جستجوی اطلاعات پژوهشگران از خدمات اینترنت برای روز آمد کردن اطلاعات تخصصی، معادل ۲۵/۷ درصد و انجام کارهای پژوهشی معادل ۲۲/۱ درصد استفاده نموده اند. همچنین حفظ جایگاه در رشته تخصصی، و شناسایی منابع تخصصی از مواردی است که هدف جستجوی اطلاعاتی کاربران بوده که نشانگر توجه جامعه آماری به خدمات اینترنت از دیدگاه مسائل پژوهشی و تحقیقی است. توسعه ی فن آوری اطلاعاتی و ابزارهای آن در سطح

جدول ۴: توزیع اولویت و مجموعه امتیاز موانع استفاده مطلوب از اینترنت

عوامل	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم	الویت چهارم	جمع امتیاز
هزینه بالا	۱۷	۳۲	۱۰	۳۵/۵	
نیاز به آموزش بیشتر در استفاده از اینترنت	۱۲	۲	۳	۱۲	۱۷
سرعت کم	۵	۲	۱۳	۴	۱۱/۳
ضرورت آشنائی بیشتر با کامپیوتر	۳	۱۱	۵/۱۶		

بحث

در خصوص پرسش‌ها و پاسخ اعضای هیأت علمی، مشخص گردید که استفاده از اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی و فعالیت‌های پژوهشی اعضا تأثیر قابل توجهی دارد، گستره کمی بهره‌جویی از شبکه مزبور از تألیف و ترجمه مقاله معادل ۲۸/۲ درصد، همکاری در طرح‌های پژوهشی ۱۷/۲ درصد تا بهره‌مندی از پایان‌نامه‌های تحصیلی ذکر شده که بیانگر اهمیت این ابزار اطلاعاتی تلقی می‌شود. در پژوهش «حیاتی» و «تصویری قمصری» نیز استفاده از این بیشتر مربوط به فعالیتهای پژوهشی مربوط به مقاله (تألیف و ترجمه) بوده است (۷). درخصوص توجه به استفاده از این ابزار ارتباطی در جنبه‌های مختلف در طول ساعات روز، (به نظر می‌آید حداقل یک بار در روز معادل ۵۲/۶ درصد) داده بسیار بالایی تلقی شده که بازتابی از میزان استفاده این ابزار در زندگی پژوهشگران ایرانی است و در پژوهشی که در مورد استفاده از شبکه جهانی اینترنت انجام گرفت معلوم شد که میزان استفاده ۴۱ درصد از جامعه مورد بررسی از اینترنت، یک تا دو بار در ماه بوده است (۷). همچنین توجه به استفاده از بانک‌های اطلاعاتی که بازتابی از چکیده مقالات و گزارش‌ها معادل ۳۵/۴ درصد بوده است نشانگر توجه عمیق جامعه علمی و دانشگاهی کشور به یافته‌های تحقیقات خارجی است. پژوهش «حیاتی» و «تصویری قمصری»، آشکار ساخت که برخلاف این تحقیق، پست الکترونیکی نسبت به خدمات دیگر اینترنت از جایگاه قابل ملاحظه‌ای برخوردار می‌باشد. براساس نتایج تحقیق حاضر، در میان امکانات موجود در شبکه‌ی اینترنت، از ابزار بانک‌های اطلاعاتی استفاده‌ی بیشتری نسبت به دیگر امکانات صورت می‌گیرد که بیانگر توجه جامعه پژوهشی به استقلال در تحقیق به جای ارتباط با عوامل برونی است (۷). در نهایت موانع ارتباطی این شبکه برای محققان ایرانی هزینه بالایی دارد که از اهم مشکلات پژوهشگران تلقی شده است.

با تمام ویژگی‌های منحصر به فرد اطلاعات و ابزارهای موجود در اینترنت، این شبکه با توجه به موانع و مشکلات، نمی‌تواند انتظار کاربران را به صورتی مطلوب برآورده سازد زیرا با دشواری‌ها و نابسامانی‌هایی مواجه است. این موارد از یک سو به ماهیت حجم اطلاعات شبکه و از سوی دیگر به چگونگی برخورد و استفاده کاربران با این ابزار مرتبط می‌شود (۸).

نتیجه‌گیری

برحسب یافته‌های پژوهش، بیشترین افراد جامعه آماری در زمینه استفاده از اینترنت به انجام فعالیت‌های پژوهشی (ترجمه و تألیف مقاله) مبادرت نموده و درصد قابل توجهی از آنان یک بار در روز به اینترنت رجوع نموده و از بانک‌های اطلاعاتی بیشترین بهره را گرفته‌اند. با توجه به گرایش روز افزون استفاده از اینترنت بایستی موانع و مشکلات استفاده از این ابزار شناخته شده و در راه رفع این مشکلات گام‌هایی برداشته شود. از آنجا که یکی از مهم‌ترین موانع، هزینه‌ی بالا ذکر شده است به نظر می‌رسد که باید تسهیلات ویژه‌ای جهت محققین برای هزینه‌ی ابتدایی خرید سیستم سخت‌افزاری منظور شود، همچنین مساعی سازمان‌های پژوهشی و آموزشی برای اعضای هیأت علمی درخصوص هزینه ثابت و همیشگی اتصال به شبکه معطوف شده و امکاناتی در این حوزه فراهم گردد. پایین بودن سرعت نیز به نوعی از مشکلات کاربران بیان شده که این امر موجب اتلاف وقت و هزینه استفاده‌کنندگان می‌شود که به نظر می‌رسد افزایش خطوط و پهنای باند ارتباطی به رفع مانع مزبور کمک شایسته‌ای نماید.

در رابطه با آموزش استفاده از اینترنت انتظار می‌رود که چاپ دفترچه‌های راهنما، برگزاری کلاس‌های آموزشی کوتاه مدت و آموزش از طریق رسانه‌های گروهی می‌تواند به میزان قابل توجهی مفید باشد.

منابع

۱. شربت ملکی محمدرحیم. بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات. [پایان نامه]. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات؛ ۱۳۸۰.
۲. کینن استلا، اسدی کرگانی فاطمه (مترجم). فرهنگ فشرده علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: نشر کتابدار؛ ۱۳۷۸.
۳. عفت نژاد امراله. بررسی میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز از فن‌آوری‌های اطلاعات. [پایان نامه]. شیراز: دانشگاه شیراز؛ ۱۳۸۱.
۴. نوروزی چاکلی عبدالرضا. رفتارهای اطلاع‌یابی پژوهشگران مراجعه‌کننده به World wide web از طریق تماس با شبکه جهانی اینترنت مستقر در دانشگاه تربیت مدرس [پایان نامه]. تهران: دانشگاه تربیت مدرس؛ ۱۳۷۹.
5. Davis P. Information-seeking Behavior of chemists A transaction Log Analysis of Referral URLs. Journal of the American Society for Information Science and Technology 2003; 55(4): 326-333. available at: <http://www.asis.org/publications/JASIS/Jasis-htm>.
6. Wales T. Practice makes perfect? Vet's information seeking behavior and Information use explored Aslibproceedings 2000; 52(7). Available at : <http://www.aslib.co.UK/proceedings/2000/JUL-avg/index.htm>.
۷. حیاتی زهیر، تصویری قمصری فاطمه. بررسی چگونگی تأثیر اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی و فعالیتهای پژوهشی اعضای هیأت علمی سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران. فصلنامه کتاب ۱۳۷۹؛ ۱۱ (۴۴): ۶۳-۷۸.
۸. رضایی شریف آبادی سعید، کربلا آقائی معصومه (مترجم). تأثیر شبکه اینترنت بر ارتباط علمی میان روانشناسان دانشگاهی استرالیا. فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه الزهرا ۱۳۷۷؛ ۸ (۲۸): ۸۳-۹۸.

